

Сіро-глиняна амфора зі скарбом дельфінчиків з Ольвії: нове надходження до фондів Археологічного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Іван Прудько

Студент 2-го курсу магістратури ОП «Археологія» кафедри археології та музеєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна, ORCID: 0009-0005-0833-3437, e-mail: vaneprudko@gmail.com.

Стаття вводить до наукового обігу нове надходження до фондів Археологічного музею КНУ — сіро-глиняну амфору з монетним скарбом дельфінів, випадково виявленим у хорі античної Ольвії. Незважаючи на втрату більшої частини комплексу та відсутність археологічного контексту через діяльність «пошуківців», автор подає докладний опис збережених предметів — амфори та восьми бронзових литих зливків у формі «дельфінів». Окреслено морфологічні особливості посудини й монет, наведено їхні обміри та запропоновано відповідні аналогії. У статті підкреслено наукову значущість комплексу та водночас продемонстровано проблеми, що виникають під час опрацювання незаконно вилучених старожитностей, які без належної фіксації контексту значною мірою втрачають свій інформаційний потенціал.

Ключові слова: античність, Ольвія, скарб, нумізматика, ольвійський дельфін.

Близько п'ятнадцяти років тому на території хори Ольвії, на глибині близько 0,5 м, «пошуківцем» була виявлена сіро-глиняна амфора із монетним скарбом. Посудина перебувала у щільному глинистому шарі, що сприяло її збереженню. Зовнішня поверхня на момент виявлення мала світлий наліт, який був утворений внаслідок тривалого контакту з ґрунтом, що ймовірно ускладнило його ідентифікацію та запобігло незаконному обігу на «чорному ринку». Вміст глека, за наявною інформацією, складав орієнтовно 7 тис. монет-зливків у формі стилізованих дельфінів, датованих III ст. до н. е. Більша частина скарбу, а також супровідна інформація наразі втрачена. До Археологічного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка було передано саму амфору і вісім монет-дельфінчиків. Нижче подаємо їхній опис та метричні характеристики.

Амфора сіро-глиняна (інв. № АМ КНУТШ А-6п-2025/1).

Амфора сіро-глиняна, дворучна, обпалена (рис. 1). Тісто щільне та однорідне, серед

домішок помітні вкраплення піску. Поверхня збережена майже повністю. Відсутня частина вінця, проте профіль можливо відновити. На шийці та тулубі простежуються сліди непрофесійної реставрації, що ймовірно було виконано тими ж людьми, що виявили глек. На зовнішній частині, особливо на тулубі та денці зустрічаються сліди білої чистої не обпаленої глини, якою, за попередніми свідченнями, був покритий глек. У внутрішній частині посудини простежуються яскраво зелені вкраплення — сліди ерозії монет.

Вінця відігнуті назовні, «г»-подібної форми із загладженим прямим зрізом зверху. На внутрішній частині невеликий округлий валик, що відділяє вінця від шийки.

Шийка циліндричної форми до якої з двох сторін кріпляться ручки. Безпосередньо під ручками помітний орнаментальний елемент — вдавлена пряма лінія (товщина 0, 2 см).

Тулуб масивний, біконічної форми. Над місцем найбільшого розширення знаходиться

Рис. 1. Сіро-глиняна амфора, що надійшла до фондів археологічного музею (фото автора).

Fig. 1. Grey-clay amphora transferred to the collections of the Archaeological Museum (photo by the author).

кріплення ручок. Зовні обидві ручки мають характерну тригранну форму. Внутрішня сторона однієї з них повторює цей рельєф, тоді як у другій — відсутня одна з граней, на місці якої утворилася западина.

Денце виконане у формі кільцевого піддону, місце його з'єднання з тулубом ретельно зглажене.

Метричні ознаки. Висота: стінки від вінець до денця — 28 см, ручок — 11,1 см; діаметр: вінець бл. 11 см., денця — 8,8 см; товщина: вінця — 0,7 см, шийки — 0,4 см, кільця піддону денця — в найтоншому місці 0,5 см, в найширшому — 1 см, ручок — 2,8 см. Вага амфори — 1230 г.

Амфора вірогідно має еолійське походження. Аналогії відомі на території Ольвії (Скуднава В.М. 1988, №108, №180), Березані (Чистов, Ильина, Еремеева, Щербакова 2020, табл. 21.6) та Мамай-горі (Золотий меч...; Запорожские археологи...2019) (рис. 2).

Рис. 2. Аналогія до сіро-глиняної амфори з Березані (Чистов, Ильина, Еремеева, Щербакова 2020, табл. 21.6).

Fig. 2. Analogy to the grey-clay amphora from Berezan (Chistov, Ilyina, Eremeeva, Shcherbakova 2020, table 21.6).

Монетний комплекс

Як згадувалось раніше, з-поміж приблизно 7 тис. монет до фондів Археологічного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка надійшло лише 8, інформація про іншу частину скарбу наразі є відсутньою.

Монети виготовлені з бронзи, литі, всі частково оплавлені, пошкоджені та вкриті зеленою патиною. З метою покращення опису під час опрацювання ми надали їм наскрізну нумерацію (рис. 3).

Монета 1 (інв. № АМ КНУТШ А-6п-2025/2) є бронзовим литим зливком у формі «дельфіна», що складається з двох фрагментів, а саме «тіла» та «хвоста». На першому простежується фрагмент плавника. Унаслідок оплавлення металу рельєфні деталі зображення не зчитуються.

Розміри. Довжина монети від «морди» до «хвоста» — 3,5 см; товщина в найвузчій точці — 0,1 см; в найширшій — 0,25 см; вага — 1,97 г.

Монета 2 (інв. № АМ КНУТШ А-6п-2025/3) є бронзовим литим зливком у формі «дельфіна», що був оплавленим та, як наслідок, під впливом високих температур розплюснутим. Також внаслідок оплавлення металу рельєфні деталі зображення зчитуються погано. Хвостова частина обламана, плавник відсутній. Контури «морди» збереглися.

Розміри. Довжина монети від «морди» до «хвоста» — 2,7 см; товщина в найвузчій точці — 0,2 см, в найширшій — 0,3 см; вага — 2,32 г.

Монета 3 (інв. № АМ КНУТШ А-6п-2025/4) є бронзовим литим зливком у формі «дельфіна», серед всіх монет скарбу, що потрапили до музею ця збереглась найкраще. Рельєфні деталі зображення зчитуються добре. На виробі чітко простежуються обриси брюха та голови. Не дивлячись на значну оплавленість контури

«морди» збереглися, хоч і в деформованому вигляді. Хвіст та плавник є частково обламаними.

Розміри. Довжина монети від «морди» до «хвоста» — 3,3 см; товщина в найвужчій точці — 0,15 см, в найширшій — 0,3 см; вага — 2,33 г.

Монета 4 (інв. № АМ КНУТШ А-6п-2025/5) є бронзовим литим зливком у формі «дельфіна». Хвіст, плавник та голова обламані. Унаслідок оплавлення металу рельєфні деталі зображення не зчитуються.

Розміри. Довжина монети від «морди» до «хвоста» — 2,2 см; товщина — 0,25 см; вага — 1,69 г.

Монета 5 (інв. № АМ КНУТШ А-6п-2025/6) є бронзовим литим зливком у формі «дельфіна». Хвіст та плавник обламані. Виріб сильно затертий та оплавлений, однак на одній із сторін простежується зображення ока. Рельєфні деталі зображення зчитуються погано.

Розміри. Довжина монети від «морди» до «хвоста» — 2,7 см; товщина в найвужчій точці — 0,25 см, в найширшій — 0,3 см; вага — 2,47 г.

Монета 6 (інв. № АМ КНУТШ А-6п-2025/7) є бронзовим литим зливком у формі «дельфіна». Хвіст та плавник обламані. Виріб сильно затертий та оплавлений. Рельєфні деталі зображення зчитуються погано.

Розміри. Довжина монети від «мордочки» до «хвоста» — 3,2 см; товщина — 0,25 см; вага — 2,55 г.

Монета 7 (інв. № АМ КНУТШ А-6п-2025/8) є бронзовим литим зливком у формі «дельфіна», що був оплавленим та, як наслідок, під впливом високих температур розплюснутим та стиснутим. Найбільш чітко це простежується в зоні «морди». Рельєфні деталі зображення не зчитуються. Хвостова частина обламана, плавець відсутній.

Рис. 3. Комплекс монет-дельфінів з скарбу (фото автора).

Fig. 3. Set of dolphin-shaped coins from the hoard (photo by the author).

Розміри. Довжина монети від «морди» до «хвоста» — 2,8 см; товщина в найвужчій точці — 0,1 см, в найширшій — 0,3 см; вага — 1,76 г.

Монета 8 (інв. № АМ КНУТШ А-6п-2025/9) є бронзовим литим зливком у формі «дельфіна», що був оплавленим та стиснутим, проте не дивлячись на це з обох сторін простежується зображення ока. Рельєфні деталі зображення зчитуються погано. Хвіст обламаний, «морда» розплавлена та видовжена.

Розміри. Довжина монети від «морди» до «хвоста» — 2,2 см; товщина в найвужчій точці — 0,15 см, в найширшій — 0,25 см; ваг — 1,33 г.

Загалом монетний комплекс найбільш вірогідно відповідає типу 154 за каталогом Анохіна В. О. та датуються 480–470 рр. до н.е. (Анохин 2011, с. 30–31)

Отже, сіро-глиняна амфора зі скарбом монет у формі дельфінів, що надійшла до фондів Археологічного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, поглиблює джерельну базу комплексів пов'язаних із грошовим обігом Ольвії. Водночас суттєвою проблемою є те, що його було виявлено так званими «пошуківцями», у зв'язку з чим відсутні відомості про супровідні знахідки та археологічний контекст комплексу, що практично унеможливорює подальший аналіз. На нашу думку, випадок є показовим у контексті демонстрації обмеженості джерельної бази під час опрацювання археологічного матеріалу, здобутого незаконним шляхом, адже подібні артефакти значною мірою втрачають свою наукову цінність для археології.

Література

Факти. Золотий меч і амфора: на Запоріжжі знайшли поховання скіфського воїна [online]. Режим доступу: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20190927-zolotyj-mech-i-amfora-na-zaporizhzhii-znajshly-pohovannya-skifskogo-voyina/>.

Анохин В. А. Античные монеты Северного Причерноморья. Киев: Стилос, 2011. 328 с.

Чистов Д. Е., Ильина Ю. И., Еремеева А. А., Щербакова О. Е. 2020. Материалы Березанской (Нижнебугской) античной археологической экспедиции. Т. 3: Берзанское поселение в исследованиях 2010–2014 годов. СПб.: Изд-во Гос. Эрмитажа, 436 с. (С. 41; 314).

Скуднова В. М. 1988. Архаический некрополь Ольвии. Л.: Искусство, 184 с.

061 — сайт міста Запоріжжя. 2019. Запорожские археологи нашли золотой меч и уникальную амфору, — ФОТОРЕПОРТАЖ [online]. Режим доступу: <https://www.061.ua/news/2524688/zaporozskie-arheologi-nasli-zolotoj-mec-i-unikalnuu-amforu-fotoreportaz>.

References

Fakty. Zolotyj mech i amfora: na Zaporizhzhii znajshly pokhovannia skifskoho voina [online]. Rezhym dostupu: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20190927-zolotyj-mech-i-amfora-na-zaporizhzhii-znajshly-pohovannya-skifskogo-voyina/>.

Anokhyn V. A. Antichnye monety Severnogo Prychernomor'ia. Kyiv: Stylos, 2011. 328 s.

Chystov D. E., Il'ina Yu. I., Eremeeva A. A., Shcherbakova O. E. 2020. Materialy Berezhanskoi (Nyzhnebugs'koi) antychnoi arkheolohichnoi ekspeditsii. T. 3: Berezhanske poselennia v doslidzhenniakh 2010–2014 rokiv. SPb.: Izd-vo Hos. Ermitazha, 436 s.

Skudnova V. M. 1988. Arkhaicheskiy nekropol' Olvii. L.: Iskustvo, 184 s.

061 — sait mista Zaporizhzhia. 2019. Zaporozhskie arkheologi nashli zolotoy mech i unikal'nuiu amforu, — FOTOREPORTAZH [online]. Rezhym dostupu: <https://www.061.ua/news/2524688/zaporozskie-arheologi-nasli-zolotoj-mec-i-unikalnuu-amforu-fotoreportaz>.

Grey Clay Amphora Containing a Hoard of Dolphins from Olbia: a new addition to the collections of the Archaeological Museum at Taras Shevchenko National University of Kyiv

Ivan Prudko

2nd-year Master's student of the Educational Program "Archaeology", Department of Archaeology and Museology, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 60 Volodymyrska St., Kyiv, 01033, Ukraine, ORCID: 0009-0005-0833-3437, e-mail: vanekprudko@gmail.com.

The article introduces into scholarly circulation a new addition to the collections of the Archaeological Museum of Taras Shevchenko National University of Kyiv—a grey-clay amphora containing a hoard of dolphin-shaped coins, accidentally discovered within the chora of ancient Olbia. Despite the loss of most of the complex and the absence of archaeological context due to the actions of “amateur searchers,” the author provides a detailed description of the preserved items—the amphora and eight bronze cast ingots in the form of “dolphins.” The study outlines the morphological features of the vessel and the coins, presents their measurements, and offers relevant analogies. The article highlights the scholarly value of the complex while also demonstrating the challenges of working with antiquities removed illegally, which lose much of their informational potential when proper contextual recording is lacking.

Keywords: antiquity, Olbia, hoard, numismatics, Olbian dolphin.